

1. Inleiding

Wanneer het misgaat bij een onderneming dan blijkt veelal dat de corporate governance niet op orde was of dat de ‘checks and balances’ binnen het corporate governance bouwwerk niet goed hebben gewerkt. Het corporate governance bouwwerk kan worden vergeleken met een ketting: als een van de schakels zwak is, dan loop je het risico dat de hele ketting breekt. Dit betekent dat er hoge eisen gesteld moeten worden aan de betrokken partijen zoals bestuurders, commissarissen en de aandeelhouders. Deze drie partijen vormen gezamenlijk de governance driehoek. De aandeelhouders geven een mandaat aan de bestuurders en stellen de commissarissen aan om toe te zien op diezelfde bestuurders. De accountant heeft een steeds belangrijker rol in relatie tot deze drie partijen. Het is immers de accountant die de betrouwbaarheid van de financiële cijfers opgesteld door het bestuur controleert ten behoeve van de aandeelhouders en over zijn bevindingen spreekt met de commissarissen. De accountant is vanuit de agentschapstheorie¹ een partij die ervoor dient te waken dat bestuurders niet een te rooskleurig beeld geven van de financiële positie van de onderneming ten behoeve van hun eigen belang, in plaats van het belang van de aandeelhouders. Door de scheiding tussen leiding (bestuur) en kapitaal (aandeelhouder) ontstaat namelijk het risico dat het bestuur niet in het belang van de onderneming handelt, maar in het belang van zichzelf of dat een bestuurder de zaken beter voorstelt dan in de werkelijkheid het geval is. Het is daarom van belang dat het bestuur verantwoording aflegt via de jaarrekening over het reilen en zeilen van de onderneming. De aandeelhouders hebben immers behoefte aan informatie over de onderneming omdat ze willen weten welk risico ze lopen en op welke rendementen ze recht hebben. Tevens willen aandeelhouders dat de informatie die zij krijgen betrouwbaar is. In theorie zouden zij zelf een onderzoek naar de betrouwbaarheid van de cijfers kunnen doen, maar het is logischer om dit uit te besteden aan professionals die hier verstand van hebben, vandaar de accountant.

Binnen de governance driehoek is het de verantwoordelijkheid van de accountant om foutieve verslaggeving te ontdekken via de controle, de accountant gaat immers tijdens zijn controle op zoek naar materiële fouten (lees belangrijke fouten) in de

¹ Eisenhardt, K.M. (1989), Agency Theory – An Assessment and Review. *Academy of Management Review*, Vol. 14: 57-74.

jaarrekening van de onderneming. Indien de accountant materiële fouten vindt, moet hij deze laten corrigeren door het bestuur. Alleen als de cijfers een getrouw beeld geven van de werkelijkheid kan hij een goedkeurende verklaring afgeven. De accountant heeft hiermee een poortwachtersfunctie² in de governance driehoek.

De accountants hebben de laatste tijd veel kritiek gekregen op hun werk. Deze kritiek heeft vooral betrekking op de vraag: hoe kan het dat een onderneming failliet gaat of hoe kan het zijn dat er een fraude is als een accountant een goedkeurende verklaring heeft afgegeven? Zou de accountant die een jaarrekening controleert dit immers niet moeten ontdekken? Een antwoord op deze vragen is niet eenvoudig te geven. Enerzijds is het inderdaad zo dat de accountant in bepaalde gevallen beter zijn werk had kunnen uitvoeren, anderzijds zijn in bepaalde gevallen de verwachtingen die de maatschappij over de accountant heeft te hoog. Duidelijk is wel dat de accountant gedurende de controle in meer of mindere mate te maken heeft met de verschillende partijen binnen het corporate governance bouwwerk. Het is aan de accountant om duidelijk te zijn over wat er van hem kan worden verwacht. Zo was de rol van de accountant tot voor kort beperkt tot de controle van de financiële informatie in de jaarrekening, maar meer recent zie je een discussie ontstaan of de accountant zich hiertoe wel kan beperken.³ Aandeelhouders en andere belanghebbenden lijken steeds vaker van de accountant te verwachten dat hij ook zekerheid geeft bij de risicorapportage van ondernemingen in het directieverslag. Ook wordt van de accountant verwacht dat hij zich expliciet uitspreekt over de governance van een onderneming. Momenteel behoort dit niet tot de taken van de accountant. Overigens zal de accountant als onderdeel van de controle van de jaarrekening wel zelfstandig een inschatting maken van de governance van een onderneming.⁴ Duidelijk is dat de rol van de accountant aan verandering onderhevig is.

In dit hoofdstuk beschrijven we de huidige, maar ook de veranderende rol van de accountant binnen de governance driehoek. In paragraaf 2 gaan we in op de relatie tussen de accountant en het bestuur. Welke informatie moet het bestuur verstrekken en welke zekerheid geeft de accountant hierbij? Tevens staan we stil bij de communicatie tussen deze twee partijen. In paragraaf 3 gaan we nader in op de relatie tussen de accountant en de Raad van Commissarissen (RvC) en auditcommissies. De doelstellingen van deze organen liggen duidelijk in lijn met de opdracht van de accountant. In paragraaf 4 is de communicatie met de aandeelhouders het onderwerp. Daartoe staan we ook stil bij de nieuwe controleverklaring. Ter afsluiting volgt in paragraaf 5 enkele concluderende opmerkingen.

2 Adviesrapport 'Verbreding poortwachtersfunctie', Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants, oktober 2011.

3 Bijvoorbeeld 'Assurance van niet-financiële informatie: utopie of groeiemodel?' door M. Admiraal, in Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, 2010, maar ook in de Europese Commissie wordt dit besproken.

4 Controlestandaard 315, paragraaf 14.

2. Accountant en het bestuur

2.1 Welke verantwoordelijkheden heeft het bestuur?

Artikel 362 van Boek 2 Burgerlijk Wetboek respectievelijk artikel 5:25a van de Wet op het financieel toezicht stellen vereisten aan jaarverslaggeving. Het bestuur vertegenwoordigt de rechtspersoon en is daarom verantwoordelijk voor het opstellen van deze jaarrekening conform deze vereisten. Het bestuur is verantwoordelijk om daarin keuzes te maken waar dat mogelijk is en om goede schattingen te maken en die in de jaarrekening te verwerken.

Daarnaast heeft het bestuur nog diverse andere verantwoordelijkheden vanuit de wet en vanuit de principes en best practices (BP) in de Nederlandse Corporate Governance Code (NCGC) waarvan we enkele hier noemen om de relatie met de accountant te duiden:

- een administratie voeren en gedurende minimaal 7 jaren bewaren (art. 2:10 BW);
- de jaarrekening openbaar maken door deze te deponeren bij de Kamer van Koophandel (beursgenoteerde ondernemingen via de AFM) (art. 2:394 BW);
- ondertekening van de jaarrekening door alle statutaire bestuurders (art. 2:101 lid 2 resp. 2:210 lid 2 BW);
- opstellen directieverslag (art. 2:391 BW);
- besturen van de vennootschap (Principe II.1);
- uitvoeren van risicoanalyses op basis van de doelstellingen en het implementeren, onderhouden en testen van een intern risicobeheersings- en controlesysteem en rapporteren over de effectiviteit daarvan in het jaarverslag (BP II.1.3 en II.1.4);
- afgeven van een in control statement, welke wordt opgenomen in het jaarverslag (BP II.1.5);
- rapporteren over gevoeligheden van het resultaat ten aanzien van externe omstandigheden en variabelen (BP II.1.6);
- implementeren van een klokkenluidersregeling (BP II.1.7);
- voorkomen van belangenverstrengelingen (Principe II.3);
- adequaat informeren van de algemene vergadering, waarbij alle aandeelhouders gelijk worden behandeld (Principe IV.3);
- opstellen en ondertekenen van een bestuursverklaring (art. 5:25c lid 2 sub c Wft).

Door middel van de jaarrekening, jaarverslag (ook wel aangeduid als directieverslag) en overige bescheiden legt het bestuur verantwoording af. Wanneer het bestuur bovengenoemde verantwoordelijkheden niet nakomt, kan het bestuur hierop worden aangesproken in het kader van de bestuurdersaansprakelijkheid.

2.2 *Welke verantwoordelijkheden heeft de accountant?*

De accountant is na acceptatie van de opdracht ad artikel 2:393 BW verantwoordelijk voor de controle van de jaarrekening. Daarnaast moet de accountant vaststellen of het beeld dat in het jaarverslag wordt gegeven niet strijdig is met het beeld van de jaarrekening en of alle wettelijk vereiste informatie is opgenomen.

De accountant gaat deze verantwoordelijkheid aan op basis van een benoeming (waarover later meer) welke bevestigd wordt door middel van een contract met de vennootschap. Dit contract wordt veelal de opdrachtbrief genoemd. De opdrachtbrief moet namens de vennootschap ondertekend worden. Het bestuur kan de vennootschap binden, dus het bestuur moet de opdrachtbrief ondertekenen. In de opdrachtbrief moet de accountant de voorwaarden opnemen waaronder de opdracht wordt aangegaan, vermelden welke persoon de externe accountant is en een honorarium worden afgesproken.

De accountant moet op basis van controlestandaard 580 aan het einde van de controle van de jaarrekening een schriftelijke bevestiging krijgen van het bestuur waarin het bestuur zijn verantwoordelijkheden bevestigt en bevestigingen geeft ten aanzien van informatie die in de jaarrekening is opgenomen. Deze schriftelijke bevestiging ontslaat de accountant niet van zijn plicht om eigen controlewerkzaamheden te doen, dus de accountant kan (ook voor onderdelen) niet slechts volstaan met het vragen van een bevestiging van de directie.

In de praktijk lijkt er wel eens een misverstand te bestaan over de reikwijdte van het werk van de accountant. Zo ziet de accountant niet toe op het functioneren van het bestuur en geeft geen oordeel over bijvoorbeeld het beleid dat het bestuur uitvoert. De accountant richt zich op de controle van de jaarrekening en leest het jaarverslag om vast te stellen dat deze voldoet aan de wettelijke eisen en of deze verenigbaar is met het beeld van de jaarrekening. De accountant geeft een hoge mate van zekerheid bij de jaarrekening, maar niet bij het jaarverslag. Indien de opdrachtgever dit wenst kan er een aanvullende opdracht worden gegeven om bepaalde zekerheid te geven bij bijvoorbeeld het jaarverslag of het MVO-verslag van de onderneming. Daarnaast kan aan de accountant bijvoorbeeld ook worden gevraagd om comfort te geven in het kader van kapitaalmarkttransacties door de onderneming.

2.3 *Communicatie tussen accountant en bestuur*

Vanuit artikel 2:393 BW is de accountant verplicht om naast de controleverklaring bij de jaarrekening een accountantsverslag uit te brengen waarin in ieder geval melding wordt gemaakt van eventuele bevindingen over de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking. Deze wettelijke bepaling sluit niet meer goed aan bij de praktijk aangezien de meeste accountants ook over andere onderwerpen communiceren, zoals deeloordelen over de belangrijkste jaarrekeningposten, de kwaliteit van de beheersingsorganisatie (corporate governance en

interne beheersing), observaties aangaande actuele thema's en ten slotte de aanpak en uitkomsten van de controle en de onafhankelijkheid van de accountant. De accountant richt het accountantsverslag aan het bestuur en de RvC (of een vergelijkbaar toezichhoudend orgaan).

Naast het accountantsverslag maken de meeste accountants ook een management letter, die in eerste instantie gericht zal zijn aan het bestuur. Het is inmiddels een goed gebruik dat ook de RvC kennisneemt van de management letter. Aangezien de accountant geen adviesdiensten mag leveren in combinatie met de wettelijke controle,⁵ is deze brief beperkt tot een overzicht van potentiële zwakheden en verbeterpunten in de administratieve organisatie en het systeem van interne beheersing welke de accountant heeft geconstateerd voor zover hij daarnaar onderzoek heeft uitgevoerd in het kader van de jaarrekeningcontrole. De accountant doet vooral aanbevelingen voor het bestuur om verbeteringen in de organisatie door te voeren. De accountant zal afhankelijk van het belang van de aanbevelingen de opvolging willen vaststellen.

2.4 *Wie betaalt de rekening van de accountant?*

Een vaak gehoord commentaar over de positie van de accountant is dat de accountant wordt betaald door de partij die tevens verantwoordelijk is voor het opstellen van de jaarrekening. Hierboven noemden wij al dat het bestuur de vennootschap kan binden en dus de opdrachtbrief moet ondertekenen. In de opdrachtbrief is het honorarium opgenomen. In de praktijk vindt de besluitvorming over het honorarium niet plaats door de algemene vergadering, terwijl de algemene vergadering wel de accountant benoemt. Dit is dus losgekoppeld. Het is 'good governance' dat de auditcommissie van de RvC een leidende rol neemt ten aanzien van het overeenkomen van het controlehonorarium en meer- of minderwerk. Op deze wijze is het niet de gecontroleerde die hierin kan sturen, maar worden deze zaken overgelaten aan de toezichhouder.

3. Accountant en de RvC/Accountant en de auditcommissie van de RvC

3.1 *Verantwoordelijkheden volgens de Nederlandse corporate governance code*

De RvC is een belangrijke partij binnen het governance bouwwerk. In de wet is echter niets geregeld over de relatie tussen de accountant en de RvC. In de NCGC en in de Nederlandse controlestandaarden voor de accountant⁶ is wel het één en

5 www.wetten.overheid.nl/BWBR0019468/#Hoofdstuk3_Afdeling31_Paragraaf313_Artikel24b.

6 www.nba.nl/HRAweb/HRA1/201405/1259.html.

ander hierover terug te vinden. In de NCGC wordt een aantal zaken geregeld die van belang zijn in het kader van het onderwerp van dit hoofdstuk.

Ten eerste wordt aangegeven wat de reikwijdte van het toezicht is: op welke onderwerpen dient toezicht te worden gehouden door de RvC en de auditcommissie. Zo wordt in BP III.1.6 expliciet aangegeven op welke onderwerpen het toezicht betrekking heeft. De accountant heeft in het kader van zijn controle van de jaarrekening niet te maken met al de genoemde onderwerpen, maar in ieder geval wel met de volgende onderwerpen:

- het financiële verslaggevingsproces;
- de opzet en de werking van de interne beheersings- en controlesystemen;
- de strategie en de risico's verbonden aan de ondernemingsactiviteiten.

Dit betekent dat commissarissen bij hun toezicht gebruik kunnen maken van de kennis en kunde van de accountant. Zo zal de accountant via zijn controleverklaring rapporteren over de getrouwheid van de jaarrekening en zal hij via zijn management letter en accountantsverslag ingaan op de werking van de interne beheersings- en controlesystemen voor zover relevant voor zijn controle. De accountant zal bij zijn risico-inschatting, die de aanpak en diepgang van zijn controle bepaalt, de risico's verbonden aan de ondernemingsactiviteiten wegens.

Ook voor auditcommissies is aangegeven welke onderwerpen onder hun toezicht vallen (BP III.5.4). Dit betreffen o.a. de volgende onderwerpen:

- de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen, waaronder het toezicht op de naleving van de relevante wet- en regelgeving en het toezicht op de werking van gedragscodes;
- de financiële informatieverzorging door de vennootschap (keuze van grondslagen voor de verslaggeving, toepassing en beoordeling van effecten van nieuwe regels, inzicht in de behandeling van 'schattingen' in de jaarrekening, prognoses, werk van interne en externe accountants ter zake, etc.);
- de naleving van aanbevelingen en opvolging van opmerkingen van interne en externe accountants;
- de relatie met de externe accountant waaronder in het bijzonder zijn onafhankelijkheid, de bezoldiging en eventuele niet controlewerkzaamheden voor de vennootschap;
- de financiering van de vennootschap; en
- de toepassingen van de informatie- en communicatietechnologie.

Uit deze lijst volgt dat de auditcommissie een expliciete verantwoordelijkheid heeft met betrekking tot het kennisnemen van de werkzaamheden van de accountant, zijn aanbevelingen en zijn onafhankelijkheid. Dit verklaart ook waarom in de NCGC expliciet is aangegeven dat de auditcommissie het eerste aanspreekpunt is van de externe accountant wanneer deze onregelmatigheden constateert in de inhoud van financiële berichten (BP III.5.5). Tevens wordt in BP III.5.9 aanbevolen om de

auditcommissie zo vaak als zij dat nodig acht, doch ten minste eenmaal per jaar, te laten overleggen met de externe accountant, buiten aanwezigheid van het bestuur.

Ten slotte is er in de NCGC een Principe met drie BPs opgenomen ten aanzien van de rol, benoeming, beloning en beoordeling van het functioneren van de externe accountant (Principe V.2 en BP V.2.1, V.2.2 en V.2.3).

3.2 Nadere guidance van de NBA

Vanuit de hierboven genoemde taken achten wij de drie belangrijkste taken van de RvC (en/of auditcommissie) in het kader van zijn relatie met de accountant:

- toezien op de betrouwbaarheid en relevantie van de financiële verslaggeving;
- toezien op de effectiviteit van de risicobeheersing binnen de onderneming;
- toezien op de relatie met de externe accountant (onafhankelijkheid en functioneren).

In de NCGC wordt niet verder uiteengezet hoe commissarissen en auditcommissies nadere invulling moeten geven aan hun taken. Ook in de literatuur is hier nog niet veel over geschreven. De Nederlandse Beroepsorganisatie voor Accountants (NBA) heeft ten aanzien van de laatste taak wel een adviesrapport uitgebracht.⁷ De belangrijkste aanbevelingen voor een auditcommissie daarin zijn als volgt:

Ten aanzien van selectie en vaststelling opdracht

- de auditcommissie heeft de leiding bij de selectie van de accountant;
- de accountant bespreekt de reikwijdte van de controle met de auditcommissie. De auditcommissie tekent met het bestuur het contract met de accountant voor akkoord;
- de auditcommissie gaat de dialoog aan met de accountant over relevante keuzes van de accountant in zijn controle en keurt deze goed;
- de auditcommissie ziet toe op verstrekking van eventuele adviesopdrachten aan de controlerende accountant en publiceert zijn beleid in deze.

Ten aanzien van de rapportages en verantwoording

- de auditcommissie overlegt minstens tweemaal per jaar met de accountant;
- de accountant brengt jaarlijks een management letter uit, gericht aan de auditcommissie waarin ook het commentaar van het bestuur is opgenomen;
- de auditcommissie evalueert jaarlijks het functioneren van de accountant op basis van gepubliceerde criteria;
- minstens één lid van de auditcommissie heeft ervaring als financieel directeur of controlerend accountant;
- ten aanzien van de reviews die de Autoriteit Financiële Markten (AFM) op de kwaliteit van de accountant uitvoert, meldt de accountant aan de auditcommissie

⁷ 'De Raad van Commissarissen als opdrachtgever van de Accountant', NBA, september 2011.

indien deze plaatsvindt met betrekking tot de controle van de betreffende onderneming en rapporteert over de uitkomsten van de betreffende review.

Hieruit volgt een actieve betrokkenheid van de commissarissen en/of de auditcommissie bij het functioneren van de accountant.

3.3 *Communicatie door de accountant aan de RvC*

Door middel van het accountantsverslag en veelal de management letter zoals genoemd in paragraaf 2 van dit hoofdstuk rapporteert de accountant schriftelijk aan de RvC over de bevindingen die de accountant heeft opgedaan in het onderzoek naar de getrouwheid van de jaarrekening. Het rapporteren is niet vrijblijvend, omdat de accountant volgens artikel 2:393 lid 4 BW verplicht is om een accountantsverslag uit te brengen. In twee controlestandaarden: controlestandaard 260 (Communicatie met degenen belast met governance) en controlestandaard 265 (Het communiceren van tekortkomingen in de interne beheersing aan degenen belast met governance en management) zijn ook verplichtingen voor de accountant opgenomen om al dan niet schriftelijk te rapporteren aan ‘those charged with governance’; lees de RvC. Als onderdeel van zijn werkzaamheden zal de accountant ook kennisnemen van het verslag van de RvC. Indien de accountant over dit verslag opmerkingen heeft zal hij deze ook delen met de RvC.

De accountant licht de rapportage(s) mondeling toe in besprekingen met de RvC, al dan niet in aanwezigheid van het bestuur. De leden van de RvC hebben op die wijze de mogelijkheid om de accountant ook vragen te stellen.

4. *Accountant en aandeelhouder*

De accountant heeft een bijzondere relatie met de aandeelhouders van een onderneming, die gezamenlijk met eventuele certificaathouders worden aangeduid als de algemene vergadering. De algemene vergadering is verantwoordelijk voor het benoemen van de accountant. De accountant wordt voorgedragen door de RvC. Pas als de algemene vergadering in gebreke blijft, mag de RvC de accountant benoemen en pas als ook de RvC in gebreke blijft mag het bestuur van de onderneming de accountant benoemen.⁸

4.1 *Wettelijk kader*

Aangezien de algemene vergadering slechts éénmaal of in uitzonderingsgevallen enkele keren per jaar bijeenkomt, is het cruciaal dat de algemene vergadering op die momenten goed wordt geïnformeerd. Dat geldt ook voor de informatie die de accountant mogelijk heeft voor de algemene vergadering. Voor ondernemingen met

⁸ Artikel 2:393 lid 2 BW.

beursgenoteerde aandelen is dit daarom wettelijk geregeld. In artikel 2:117 lid 5 BW staat het volgende:

'De accountant aan wie de opdracht tot het onderzoek van de jaarrekening is verleend, bedoeld als in artikel 393 lid 1, is bevoegd de algemene vergadering die besluit over de vaststelling van de jaarrekening bij te wonen en daarin het woord te voeren.'

Dit betekent dat de externe accountant van een beursgenoteerde onderneming het recht heeft om informatie te verstrekken aan de algemene vergadering. Wij zijn voorstander van het gebruikmaken van dit recht, aangezien de accountant hiermee zelf en proactief de algemene vergadering nadere toelichting kan geven op zijn controleverklaring en verrichte werkzaamheden.

4.2 Geheimhouding

Mag de accountant op basis van deze wettelijke bepaling zomaar alle informatie geven aan de algemene vergadering? Het antwoord op deze vraag is nee. Een belangrijk uitgangspunt voor de accountant is dat hij de informatie die hij verkrijgt tijdens zijn controle geheimhoudt. Zoals in de voorgaande paragrafen is vermeld, communiceert hij zijn uitkomsten van zijn controle via zijn management letter en het accountantsverslag aan het bestuur en de RvC. De accountant communiceert via zijn controleverklaring aan de algemene vergadering. Het Besluit toezicht accountantsorganisaties (artikel 38a lid 1) stelt dat de accountant toestemming moet vragen aan de onderneming alvorens informatie met de algemene vergadering gedeeld mag worden.

Artikel 38a lid 1 luidt:

*'Een externe accountant kan vertrouwelijke gegevens of inlichtingen verkregen bij het verrichten van een wettelijke controle, aan derden verstrekken [...]
d. indien dit geschiedt met schriftelijke toestemming van de controlecliënt en indien sprake is van een specifiek doel en de externe accountant dit doel vastlegt.'*

En als een onderneming de geheimhoudingsplicht van haar accountant opschort, heeft de accountant wettelijk gezien nog steeds een eigen verantwoordelijkheid om af te wegen of informatie al dan niet gedeeld kan worden (artikel 38b):

- '1. De externe accountant betreft in zijn beslissing op grond van artikel 38a, eerste lid, onderdeel b of d, om al dan niet over te gaan tot het verstrekken van vertrouwelijke gegevens of inlichtingen:*
- a. de belangen van betrokken partijen en derden, waaronder het maatschappelijk belang;*
 - b. de betrouwbaarheid, volledigheid en onderbouwing van de betreffende gegevens of inlichtingen; en*

- c. *de wijze waarop en aan wie de vertrouwelijke gegevens of inlichtingen worden verstrekt.*
2. *De externe accountant legt de overwegingen die hebben geleid tot de in het eerste lid bedoelde beslissing vast.'*

Hij moet hier de belangen van betrokken partijen afwegen. Bijvoorbeeld indien de accountant door de aandeelhouder wordt bevraagd over zijn controleverklaring en over de wijze waarop hij zijn werkzaamheden heeft uitgevoerd zal hij zich onthouden van niet goed onderbouwde uitspraken zeker als het gaat om bijvoorbeeld personen.

Eenzelfde geheimhoudingsbepaling is voor alle accountants vastgelegd in artikel 16 van de Verordening gedrags- en beroepsregels voor accountants (VGBA).

'De accountant die de beschikking krijgt over gegevens of inlichtingen waarvan hij het vertrouwelijke karakter kent of redelijkerwijs moet vermoeden, is verplicht tot geheimhouding van die gegevens of inlichtingen, behoudens voor zover hij: [...] d. van de organisatie waarvoor hij een professionele dienst uitvoert of heeft uitgevoerd, in het kader van een specifiek doel schriftelijke toestemming tot het verstrekken van de gegevens of inlichtingen heeft verkregen en dit doel wordt vastgelegd; [...].'

De NBA heeft haar leden in een praktijkhandreiking⁹ gewezen op deze bepalingen en verplicht haar leden daarom om de in de wet beschreven opschorting van de geheimhoudingsplicht schriftelijk met de onderneming overeen te komen. De accountantsorganisaties hebben hiervoor in de praktijk een tekst ontwikkeld, welke door het bestuur van de onderneming dient te worden ondertekend. In de praktijk wordt deze brief ook gebruikt om meer in detail afspraken te maken over de verantwoordelijkheden van het bestuur, de commissarissen en de accountant gedurende de algemene vergadering.

Ter voorbereiding van de algemene vergadering is het aan te bevelen dat de accountant de inhoud van deze brief doorneemt met de voorzitter van de vergadering. Een dergelijke afstemming biedt ook mogelijkheden om meer in detail afspraken met de onderneming te maken over de rol van de accountant in de algemene vergadering. Aangezien de voorzitter van de RvC meestal de algemene vergadering voorziet, is het voor de accountant van belang dat ook de voorzitter van de RvC deze afspraken kent.

4.3 Eenrichtingsverkeer?

Betekent dit nu dat er alleen eenrichtingsverkeer in de communicatie tussen de accountant en de algemene vergadering plaatsvindt? Nee, want de algemene

⁹ Praktijkhandreiking 1118 'Het optreden van de externe accountant in de algemene vergadering van aandeelhouders van beursgenoteerde ondernemingen', NBA, januari 2012.

vergadering heeft ook het recht gekregen om de accountant te bevragen. Dit recht wordt gegeven door BP V.2.1 van de NCGC:

'De externe accountant kan over zijn verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening worden bevestigd door de algemene vergadering. De externe accountant woont daartoe deze vergadering bij en is daarin bevoegd het woord te voeren.'

De toelichting bij BP V.2.1 in de NCGC vermeldt wel dat de externe accountant alleen kan worden bevestigd over zijn controlewerkzaamheden en zijn verklaring bij de jaarrekening.

Tot slot heeft de accountant een zogenaamde herstelplicht. In de NCGC is de verplichting voor de accountant opgenomen om correctie te verzoeken wanneer het bestuur of de RvC een materieel onjuiste mededeling over de jaarrekening of over de controleverklaring doet. Dit betekent overigens dat de accountant wel bij de behandeling van deze onderwerpen in de algemene vergadering aanwezig moet zijn, anders kan hij niet herstellen. Voor zover ons bekend is in de praktijk nog niet of nauwelijks van de herstelplicht gebruikgemaakt. Het moet veel meer als een stok achter de deur worden gezien. Indien de accountant twijfelt of hij moet herstellen is het niet wenselijk dat hij op dat moment herstelt. De accountant moet voor het herstellen wel een goede basis hebben. Hij kan bijvoorbeeld na een pauze om correctie vragen, of aan het eind van de vergadering, of zelfs in de notulen.

De herstelplicht van de accountant geldt dus niet voor overige onderwerpen zoals opgenomen in het directieverslag, omdat niet van de accountant verwacht mag worden dat hij op andere onderwerpen ook onderzoek heeft verricht.

4.4 Het optreden van de accountant in de praktijk

Vanwege de geheimhoudingsplicht is de accountant historisch gezien terughoudend geweest in het verstrekken van informatie in de algemene vergadering. Wanneer wij meer dan tien jaar teruggaan in de tijd, was het optreden van de accountant tijdens de algemene vergadering meer uitzondering dan regel. De accountant was dan misschien wel aanwezig, maar werd niet of nauwelijks bevestigd of voerde niet zelfstandig het woord. Bij de inwerkingtreding van de NCGC in 2004 kwam hier verandering in. Kort daarna, in 2005, werd dit ook in het Burgerlijk Wetboek vastgelegd (art. 2:117 lid 5 BW). Mede als gevolg van deze wetswijziging gingen accountants vaker dan in het verleden de algemene vergadering bijwonen, maar zij voerden slechts beperkt het woord.

Uit een onderzoek¹⁰ van het Nederlands Instituut voor Registeraccountants (NIVRA), een voorloper van de NBA, naar 'het optreden van de accountant in de algemene vergadering' in 2005 en 2006 bleek dat in het merendeel van de

¹⁰ www.accountant.nl/Sites/Files/0000021936_Accountant_in_de_AVA_2006.pdf.

vergaderingen de accountant aanwezig was, maar dat de accountant slechts beperkt aan het woord kwam tijdens de vergadering. Mede naar aanleiding van dat onderzoek heeft het NIVRA nadere guidance gegeven (controlerichtlijn 780N, 2006) voor het optreden van de accountant tijdens de vergadering. Deze controlerichtlijn schreef voor op welke vragen de accountant antwoord dient te geven en aan welke randvoorwaarden dan moeten worden voldaan. Deze controlerichtlijn zorgde in eerste instantie voor een duidelijke inkadering, maar werd door accountants als te benauwend ervaren. Controlerichtlijn 780N is in 2007 verwijderd. In januari 2012 heeft de NBA door middel van praktijkhandreiking 1118 nieuwe nadere richtlijnen gegeven aan de accountant.

De belangrijkste bepalingen in de praktijkhandreiking zijn:

- de accountant dient erop aan te dringen aanwezig te zijn in de algemene vergadering, waarin wordt besloten over de vaststelling van de jaarrekening;
- de accountant heeft een herstelplicht als er tijdens de vergadering mededelingen worden gedaan die een materieel onjuiste voorstelling van zaken geven in relatie tot de jaarrekening of zijn controleverklaring;
- de accountant moet vooraf zorg dragen voor een ontheffing van de geheimhoudingsplicht;
- de accountant dient zorg te dragen voor een zorgvuldige afweging bij het beantwoorden van vragen;
- de accountant moet ervoor zorgen dat de beantwoording juist en volledig in de notulen staat.

Op de achtergrond van de totstandkoming van deze praktijkhandreiking speelde de publieke brief, die de Vereniging van Effectenbezitters (VEB) eind 2011 aan beursgenoteerde ondernemingen stuurde.¹¹ Hierin verzocht zij specifiek om inzage in de belangrijkste onderwerpen van de management letter door middel van opname in het jaarverslag.

De NBA heeft eind 2013 (opnieuw) onderzoek gedaan naar het optreden van de accountant in de algemene vergaderingen van beursgenoteerde ondernemingen. De NBA heeft de uitkomsten van haar onderzoek eind 2013 gepresenteerd in een studierapport met de titel ‘Accountant, wat heb je te vertellen?’¹²

Uit dit rapport blijkt dat de accountant in bijna alle vergaderingen aanwezig is en in meer dan de helft van de algemene vergaderingen heeft de accountant een presentatie verzorgd en een nadere toelichting gegeven als reactie op de aandachtspunten van de VEB. Accountants hebben veelal een algemene toelichting gegeven op de controle. Daarbij maakt de NBA de kanttekening dat de presentaties vaak algemeen van inhoud zijn en slechts beperkt onderneming specifieke informatie geven (dat wil zeggen: over de controle van deze specifieke onderneming).

11 www.veb.net.

12 www.nba.nl/Documents/Onderzoeksrapporten/NBA-Studierapport-Accountant-in-AVA-nov13.pdf.

Inmiddels hebben ook veel algemene vergaderingen in 2014 plaatsgevonden. Wij hebben enkele eigen waarnemingen gedaan en vernomen dat in 2014 accountants de presentaties vooral ingestoken hebben vanuit de belangrijkste risicogebieden in de controle ('key audit matters') waarmee zij in de betreffende controle te maken hebben gehad. Op die wijze is meer een voor iedere onderneming specifieke presentatie tot stand gekomen. Een 'best practice' van een presentatie door een accountant in 2014 zag er gemiddeld als volgt uit: een presentatie van maximaal 10 minuten, waarin de volgende onderwerpen worden behandeld:

- Wat waren de belangrijkste risicogebieden in de controle ('key audit matters')?
- Hoe heeft de accountant de controle aangepakt (team en expertise, samenwerking met onderneming/teams van onderneming, reikwijdte controle & materialiteit, onafhankelijkheid)?
- Wat zijn de uitkomsten van de controle?

4.5 *Opvattingen van de VEB over optreden van de accountant tijdens de vergadering*

De VEB heeft de laatste jaren een duidelijk stempel gezet op de rol van de accountant in de algemene vergadering. De VEB heeft dit gedaan door zowel de beursgenoteerde ondernemingen als de accountantsorganisaties die de beursgenoteerde ondernemingen controleren door middel van brieven te informeren over de onderwerpen die volgens de VEB aan bod zouden moeten komen in de informatievoorziening door ondernemingen aan haar aandeelhouders. De VEB is enerzijds van mening dat als ondernemingen bepaalde informatie niet verstrekken over de onderneming, de accountant deze informatie moet geven. Daarnaast is de VEB van mening dat de accountant zelf meer informatie moet geven. In de brief van de VEB van januari 2013¹³ aan de besturen van de accountantsorganisaties die beursgenoteerde ondernemingen controleren verzocht zij:

- dat de accountant daadwerkelijk optreedt als vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer;
- dat de accountant niet alleen de jaarrekening moet controleren, maar ook de informatie in het jaarverslag moet onderzoeken, inclusief de corporate governance-uitingen daarin;
- dat de accountant daadwerkelijk uitleg geeft over zijn werkzaamheden, rekening houdend met de belangen van alle betrokkenen.

De VEB heeft verder aangegeven vragen te zullen stellen over bovenstaande onderwerpen als de accountant niet zelf het initiatief neemt en de VEB heeft dat ook daadwerkelijk gedaan.

13 www.veb.net/content/Bestanden/pdf/acties/VEBAccountantsbrief2013.pdf.

4.6 Voorbereiding

Accountants hebben inmiddels geleerd dat een goede voorbereiding op de rol die ze hebben in de algemene vergadering cruciaal is. We noemden al de voorbespreking met de voorzitter van de algemene vergadering. Tijdens de voorbespreking met de voorzitter van de algemene vergadering kunnen afspraken worden gemaakt ten aanzien van welke onderwerpen per definitie door de onderneming beantwoord worden (door de voorzitter van de RvC of bijvoorbeeld door de CFO of CEO) of juist door de accountant. Tevens kan de accountant afspreken dat de voorzitter de belangrijkste punten van de management letter behandelt en een inleiding geeft over de rol van de accountant in de algemene vergadering. Aangezien het voor de accountant vanwege zijn herstelplicht noodzakelijk is dat hij vaststelt dat hetgeen hij zelf heeft gezegd en dat hetgeen gezegd is over de jaarrekeningen en zijn werkzaamheden daarop correct is weergegeven, moet de accountant ook afspreken dat hij de notulen van de algemene vergadering in concept kan beoordelen alvorens deze via de website van de onderneming publiekelijk worden gemaakt.

De accountant kan hiertoe bijvoorbeeld van de volgende checklist gebruikmaken:

FORMEEL IN TE REGELEN VOORAFGAAND AAN ALGEMENE VERGADERING
Heeft de accountant schriftelijk toestemming van de onderneming gevraagd en gekregen om op te treden in de algemene vergadering en heeft de onderneming tijdelijk de geheimhoudingsplicht daartoe opgeheven?
Opgemerkt wordt dat indien de geheimhoudingsplicht tijdelijk wordt opgeheven in het kader van de algemene vergadering, de accountant vóór ieder antwoord nog steeds zorgvuldig de belangen van alle betrokken partijen dient af te wegen.
Heeft de accountant met de voorzitter van de algemene vergadering afspraken gemaakt over de te volgen procedure tijdens de algemene vergadering?
PRAKTISCHE VOORBEREIDING OP ALGEMENE VERGADERING
Heeft de accountant kennisgenomen van de beschikbare Q&A's van de NBA inzake optreden in de algemene vergadering?
Heeft de accountant kennisgenomen van de Nederlandse Code voor Corporate Governance?
Heeft de accountant de belangrijkste dossierstukken (controlememo's, accountantsverslag, management letter) opnieuw doorgenomen ter voorbereiding op eventuele vragen?
Zal de accountant persoonlijk op de algemene vergadering aanwezig zijn ter beantwoording van eventuele vragen?

4.7 Nieuwe controleverklaring

Het publiek¹⁴ heeft de informatiewaarde van de controleverklaring van de accountant ter discussie gesteld. In reactie hierop heeft Internationaal Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) gewerkt aan een exposure draft voor een nieuw model controleverklaring waarin veel meer informatie wordt gegeven en waarin transparant verslag wordt gedaan van de belangrijkste risico's die de accountant heeft onderkend in de controle en de wijze waarop hiermee rekening is gehouden. Er is nog geen definitieve internationale standaard, maar de voorstellen voor een nieuwe uitgebreide controleverklaring slaan al aan. Al over verslagjaar 2013 is bij één derde van de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen op vrijwillige basis een controleverklaring nieuwe stijl afgegeven.

4.8 Wat houdt de nieuwe controleverklaring in?

De traditionele controleverklaring is een standaardtekst die voor alle ondernemingen gelijk is. De belangrijkste verandering die in de nieuwe controleverklaring is doorgevoerd, is het opnemen van de kernpunten van de controle ('key audit matters'). 'Key audit matters' zijn de meest belangrijke punten die de accountant met de RvC en/of de auditcommissie heeft besproken. Vanzelfsprekend betreft dit specifieke informatie over de gecontroleerde onderneming. 'Key audit matters' kunnen betrekking hebben op belangrijke risico's die de accountant heeft onderkend bij de controle van de jaarrekening, bijvoorbeeld ten aanzien van eventuele impairments op goodwill of andere schattingsposten waarbij de waardering complex en in hoge mate subjectief is. De eerste ervaringen zijn dat deze kernpunten van de controle wel worden genoemd. Andere kernpunten van de controle zijn anders van aard, denk bijvoorbeeld aan bijzondere problemen die zich tijdens de controle hebben voorgedaan of omstandigheden die de accountant aanleiding hebben gegeven om de controle-aanpak gedurende het traject te wijzigen, bijvoorbeeld als gevolg van een belangrijke tekortkoming in de interne beheersing van de onderneming. Deze kernpunten worden nog niet of nauwelijks genoemd in de verklaringen die begin 2014 zijn gepubliceerd.

Een andere in het oog springende verandering is het opnemen van een 'going concern statement', waarin de accountant aangeeft dat de keuze van het management om 'going concern' grondslagen te hanteren terecht is en dat hij geen ernstige onzekerheden heeft onderkend. Met name deze vereiste is behoorlijk bekritiseerd in de consultatieronde betreffende de nieuwe controleverklaring. Het belangrijkste kritiekpunt dat het niet wenselijk is dat accountants zelfstandig uitspraak doen over de continuïteit zonder dat de onderneming zich hier expliciet over uitlaat in de jaarrekening.

Andere belangrijke veranderingen hebben betrekking op de prominente plaats van het oordeel, helemaal aan het begin, een bevestiging van de accountant dat de

14 Zie onder andere www.veb.net/content/Bestanden/pdf/acties/VEBAccountantsbrief2013.pdf.

onafhankelijkheidsvoorschriften zijn nageleefd en een verbeterde beschrijving van de verantwoordelijkheden van de accountant en de belangrijkste onderdelen van de controle.

4.9 De eerste praktijkervaringen in Nederland

Omdat de Exposure Draft van de IAASB met de nieuwe voorstellen pas in juli 2013 is gepubliceerd, de discussie hierover nog in volle gang is en een finale standaard nog ontbreekt, is het verassend dat in Nederland over 2013 al bij één derde van de beursgenoteerde ondernemingen de nieuwe controleverklaring is afgegeven. De eerste reacties van beleggers zijn positief. Werd een aantal jaren eerder de rol van de accountant in de aandeelhoudersvergadering al enthousiast ontvangen, de uitgebreide controleverklaring vormt een logisch vervolg hierop naar een nog grotere groep van gebruikers van jaarrekeningen.

In totaal werden bij deze ondernemingen 98 'key audit matters' gerapporteerd, variërend van 1 tot 6 per onderneming.¹⁵ Veruit de meest vermelde 'key audit matters' hebben betrekking op de waardering en mogelijke impairment van goodwill (18x) en de waardering van actieve belastinglatenties (11x). Minder voorkomende 'key audit matters' hebben betrekking op beëindiging van activiteiten/herstructurering, pensioenen, vastgoedwaardering en omzetverantwoording. Veelal hebben deze punten betrekking op complexe processen waarbij subjectieve oordeelsvorming onvermijdelijk is. In een tweetal gevallen is de continuïteit van de IT als 'key audit matter' genoemd. Nergens worden 'key audit matters' genoemd die het gevolg zijn van belangrijke tekortkomingen in de organisatie.

5. Samenvatting en afsluitende opmerkingen

De rol van de accountant is aan verandering onderhevig geweest. De accountant speelt een steeds belangrijkere rol binnen het corporate governance bouwwerk. In de relatie tot het bestuur is de accountant degene die zijn jaarrekening controleert en nagaat of het jaarverslag hetzelfde beeld geeft als de jaarrekening en voldoet aan de gestelde eisen. Ook communiceert de accountant de belangrijkste bevindingen ten aanzien van de administratieve organisatie en interne beheersing via management letters aan het bestuur. Er is een trend zichtbaar dat van een accountant wordt gevraagd om ook zekerheid te geven bij bijvoorbeeld risicorapportages.

De relatie tussen de accountant en de RvC is de laatste jaren intensiever geworden. Meer en meer komt het besef dat de accountant de RvC en/of de auditcommissie kan ondersteunen bij het toezicht op het bestuur. Daarnaast wordt van de RvC verwacht dat hij toeziet op het onafhankelijk functioneren van de accountant en dat

¹⁵ Bos, A. de, en H. Strating, Nieuwe controleverklaring bezig aan snelle opmars, Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, verschijnt november 2014.

hij kennisneemt van de bevindingen en de wijze van opvolging van deze punten door het bestuur. Ook accountants zijn op hun beurt bewust dat het in het kader van de controle van belang is dat de RvC sterk acteert.

De afgelopen jaren is de accountant een actievere rol gaan spelen in de algemene vergadering. Dit is ook wat aandeelhouders van accountants verwachten. Duidelijkere communicatie met de andere stakeholders wordt bereikt door de nieuwe controleverklaring. De nieuwe controleverklaring zal bij uitstek een gespreksonderwerp zijn van menig bestuurder en commissaris, aangezien het de vraag wie verantwoordelijk is voor de informatieverstrekking over belangrijke risico's op scherp zet. Uitgangspunt hierbij moet zijn dat het bestuur rapporteert over onderneming specifieke zaken inclusief de belangrijkste risico's, dat commissarissen verantwoording afleggen over hun toezicht en vaststellen dat de belangrijkste risico's en issues worden gecommuniceerd en dat de accountant ten slotte rapporteert over de door hem onderkende risico's in het kader van zijn controle en de uitkomst van zijn controle.